

УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ АЛЬФРЕДА НОБЕЛЯ
КАФЕДРА ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ З ПЕДАГОГІКИ,
ПСИХОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

**КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
БАКАЛАВРА**

на тему:

*Особливості дитячо-батьківських стосунків
у неповній сім'ї*

Виконав: здобувач 4 курсу,
групи ПС-17-2
спеціальності 053 «Психологія»
Рукавичка А.О.
Керівник: Донець О.І.,
канд. психол. н., доцент

Дніпро
2021 р.

АНОТАЦІЯ
кваліфікаційної роботи
Рукавички Анастасії Олегівни
на тему:

«Особливості дитячо-батьківських стосунків у неповній сім'ї»

Кваліфікаційна робота здобувача 4-го курсу, спеціальності «Психологія» (у форматі Бакалавр) (Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро, кафедра інноваційних технологій з педагогіки, психології та соціальної роботи) присвячена проблемі теоретичного обґрунтування та емпіричного дослідження особливостей дитячо-батьківських стосунків у неповній сім'ї.

Проведений аналіз змісту поняття дитячо-батьківських відносин у зарубіжній та вітчизняній літературі засвідчив, що дитячо-батьківські відносини розуміють як суб'єктивні зв'язки між батьками та їхніми дітьми. Ці відносини обов'язково передбачають взаємність, наявність відповідної реакції і характеризуються: певними спонуканнями (інтерес, розуміння необхідності взаємодії, співпраці, спілкування); тією чи іншою поведінкою (мова, дії, міміка, жести); емоціями і почуттями (задоволеність спілкуванням, симпатії, антипатії, взаємне тяжіння, позитивні чи негативні стани); пізнанням (сприйняття іншого, мислення, уява, уявлення). У структурі дитячо-батьківських відносин, таким чином, виділяються мотиваційний, поведінковий, емоційний і когнітивний компоненти.

На основі глибокого теоретичного аналізу автором розглянуто особливості дитячо-батьківських відносин у сім'ях різних типів, а також встановлено, що функціонально неповні сім'ї характеризуються вищим рівнем конфліктності відносин, в порівнянні з повними сім'ями, нечіткістю зовнішніх і внутрішніх кордонів. З'ясовано, що основними психологічними проблемами функціонально неповних сімей є: нестача розуміння важливості впливу на дитину розлуки з батьком / матір'ю і відсутність знань про те, як полегшити переживання дитини, зберегти його прихильність до батьків; недостатність позитивних, гнучких, довірливих взаємин у сім'ї, яка призводить до емоційного відчуження між батьками і дітьми; відсутність єдиних поглядів батьків на виховання дітей, яке обтяжує достатню ефективність процесу виховання; поступове зростання рівня емоційної відчуженості, конфліктності між її членами; утруднення можливостей задоволення членами функціонально неповних сімей тих своїх потреб, які задовольняються в повних сім'ях.

Відзначено, що хоча повна сім'я сама по собі не гарантує успіху у вихованні, тим не менш, виховання в умовах неповної сім'ї стає більш складною справою і може вести до певних порушень в особистісному і психічному розвитку дитини.

Констатовано, що виховання в неповній сім'ї не завжди тягне за собою негативні наслідки для дитини, однак найбільш гостро постає проблема надання психологічної допомоги одному з батьків неповних сімей.

За результатами експериментального дослідження у роботі було здійснено аналіз психодіагностичних методик: тест «Малюнок сім'ї» (автор В. Х'юлс), опитувальник дитячої тривожності (автори Р. Теммл, В. Амен, М. Дорки) та методика батьківського відношення (автори А. Варга та В. Столін).

Виявили, що у неповних родинх психологічний стан їхніх членів напружений, є ознаки ворожості, конфліктності, тривожності, у деяких випадках дітям притаманне відчуття неповноцінності, це, у свою чергу, обумовлене нервово-психічним станом батьків і їхнім відношенням до дітей і життя взагалі. Статистичний аналіз підтвердив емпіричну гіпотезу про те, що сімейна взаємодія у дітей із неповної та повної родини відрізняється за рахунок прояву тривожності, конфліктності та відчуття неповноцінності і ворожості.

Обґрунтовано, що характер взаємин з сім'єю у дітей із неповної та повної родини відрізняється за рахунок прояву тривожності у типових життєвих ситуаціях є підтвердженою. Це вказує на прояви високого рівня тривожності у дітей з неповних сімей, що підтверджено статистичними розрахунками.

З'ясовано особливості батьківських взаємин із дітьми із неповних та повних сімей.

Виявлено, що серед батьків із неповних сімей переважним типом взаємин виступає авторитарна гіперсоціалізація, що проявляється у батьківському ставленні у вигляді вимог беззастережної слухняності та дисципліни, нав'язуванні дитині своєї волі, крім того, за прояви свавілля дитина може бути суворо покарана. На другому місці стоїть зневажання дитини, що проявляється у сприйнятті своєї дитини як поганої, непристосованої, неуспішної, у батьків проявляється негативне відношення до дитини, відчуття злості, прикрості, роздратування, образи. Це може пояснити результати виявленої підвищеної тривожності та сприйняття сімейної взаємодії у дітей із неповної родини за рахунок прояву тривожності, конфліктності та відчуття неповноцінності і ворожості. У батьків з повної родини переважає прийняття своєї дитини, що проявляється у повазі до індивідуальності дитини, схвалюються її інтереси та плани, батьки прагнуть проводити багато часу разом із дитиною. На другому місці є «кооперація», що проявляється у зацікавленості батьків справами і планами дитини, у довірі та її розвитку. Підтверджено емпіричну гіпотезу про те, що батьківське ставлення до дитини відрізняється у неповних та повних родинх за рахунок поведінкових стереотипів, особливостей сприйняття і розуміння характеру та особистості дитини і її вчинків.

Для корекції окремих психологічних станів, які ускладнюють налагодження благополучних дитячо-батьківських відносин, зокрема в неповній сім'ї запропоновано психологічний тренінг «Пізнай себе і свою дитину», метою якого є нормалізація батьківських установок, уявлень, розвиток сенситивності по відношенню до дитини.

Практичне значення роботи. Результати дослідження можуть використовуватися в дошкільних закладах для батьків-одинаків, при розробці навчальних програм з курсів «Психологія сім'ї», «Сімейне консультування», «Соціальна психологія». Розроблений психологічний тренінг «Пізнай себе і свою

дитину» можна використовувати в корекційній роботі неповних сімей, як програму соціально-психологічного супроводу батьків-одинаків, а також може бути корисним для психологів, психотерапевтів, фахівців із соціальної роботи при вирішенні сімейних проблем, при діагностиці та корекційній роботі в консультаційних та реабілітаційних центрах.

Перелік ключових слів: *неповні сім'ї, повні сім'ї, дитячо-батьківські відносини, сім'я, дитина, поведінка.*

SUMMARY

Qualification work of the 4th year applicant (in bachelor format), specialty «Psychology» (Alfred Nobel University, Dnipro, Ukraine, Department of Innovative Technologies in Pedagogy, Psychology and Social Work) is devoted to the problem of theoretical substantiation and empirical research of the peculiarities of child-parent relations in a single-parent family.

The analysis of the content of the concept of child-parent relationship in foreign and domestic literature showed that child-parent relationship is understood as a subjective relationship between parents and their children. These relations necessarily presuppose reciprocity, the presence of an appropriate reaction and are characterized by: certain motivations (interest, understanding of the need for interaction, cooperation, communication); one or another behavior (speech, actions, facial expressions, gestures); emotions and feelings (satisfaction with communication, likes, dislikes, mutual attraction, positive or negative states); cognition (perception of another, thinking, imagination, imagination). In the structure of child-parent relations, thus, there are motivational, behavioral, emotional and cognitive components.

Based on an in-depth theoretical analysis, the author considers the features of child-parent relationships in families of different types, and also found that functionally incomplete families are characterized by a higher level of conflict, compared with complete families, blurred external and internal boundaries.

It was found that the main psychological problems of functionally incomplete families are: lack of understanding of the importance of the impact of separation from the parent on the child and lack of knowledge on how to facilitate the child's experience, maintain his attachment to parents; lack of positive, flexible, trusting relationships in the family, which leads to emotional alienation between parents and children; lack of common views of parents on the upbringing of children, which complicates the sufficient efficiency of the upbringing process; gradual increase in the level of emotional alienation, conflict between its members; difficulty in meeting the needs of members of functionally incomplete families with their needs that are met in complete families.

It is noted that although a complete family alone does not guarantee success in upbringing, nevertheless, upbringing in a single-parent family becomes a more difficult matter and can lead to certain disorders in the personal and mental development of the child.

It is stated that upbringing in a single-parent family does not always entail negative consequences for the child, but the most acute problem is the provision of psychological assistance to one of the parents of single-parent families.

Based on the results of experimental research, the analysis of psychodiagnostic methods was carried out in the work: the test «Family Picture» (author W. Hules), the questionnaire of child anxiety (authors R. Temml, W. Amen, M. Dorky) and the method of parental attitude (authors A. Varga and V. Stolin).

They found that in single-parent families the psychological state of their members is tense, there are signs of hostility, conflict, anxiety, in some cases children have a feeling of inferiority, this, in turn, due to the mental state of parents and their attitude to children and life in general. Statistical analysis confirmed the empirical hypothesis that family interaction in children from single-parent and complete families differs due to the manifestation of anxiety, conflict and feelings of inferiority and hostility.

It is substantiated that the nature of relationships with the family in children from single-parent and complete families differs due to the manifestation of anxiety in typical life situations is confirmed. This indicates the manifestations of high levels of anxiety in children from single-parent families, as confirmed by statistical calculations.

The peculiarities of parental relationships with children from single-parent and complete families are clarified.

It was found that among parents from single-parent families the predominant type of relationship is authoritarian hypersocialization, which manifests itself in parental attitudes in the form of unconditional obedience and discipline, imposing their will on the child, in addition, the child can be severely punished for arbitrariness. In second place is the contempt of the child, which is manifested in the perception of their child as bad, maladapted, unsuccessful, parents show a negative attitude towards the child, feelings of anger, annoyance, irritation, resentment.

This may explain the results of the identified increased anxiety and perception of family interaction in children from single-parent families due to the manifestation of anxiety, conflict and feelings of inferiority and hostility. Parents from a complete family are dominated by the acceptance of their child, which is manifested in respect for the child's individuality, its interests and plans are approved, parents strive to spend a lot of time with the child. In second place is «cooperation», which is manifested in the interest of parents in the affairs and plans of the child, in trust and its development. The

empirical hypothesis that the parental attitude to the child differs in incomplete and complete families due to behavioral stereotypes, peculiarities of perception and understanding of the character and personality of the child and his actions is confirmed.

To correct certain psychological states that complicate the establishment of a successful child-parent relationship, in particular in a single-parent family, psychological training «Know yourself and your child» is proposed, which aims to normalize parental attitudes, perceptions, development of sensitivity to the child.

The practical significance of the work. The results of the study can be used in preschool institutions for single parents, in the development of curricula for the courses «Family Psychology», «Family Counseling», «Social Psychology». The developed psychological training «Know yourself and your child» can be used in the correctional work of single-parent families, as a program of social and psychological support for single parents, and can be useful for psychologists, psychotherapists, social workers in solving family problems, diagnosis and correctional work in counseling and rehabilitation centers.

Key words: *single-parent families, full-fledged families, child-parent relationships, family, child, behavior.*

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ БАТЬКІВСЬКИХ ВІДНОСИН	7
1.1. Аналіз змісту поняття дитячо-батьківських відносин у зарубіжній і вітчизняній літературі	7
1.2. Поняття «повної» і «неповної» сім'ї.....	12
1.3. Особливості дитячо-батьківських відносин у сім'ях різних типів	18
Висновки до першого розділу	22
РОЗДІЛ 2 ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ДИТЯЧО-БАТЬКІВСЬКИХ ВІДНОСИН У ПОВНИХ І НЕПОВНИХ СІМ'ЯХ	23
2.1. Мета за завдання дослідження	23
2.2. Методи емпіричного дослідження	24
2.3. Результати дослідження	29
2.4. Психологічний тренінг «Пізнай себе і свою дитину»	42
Висновки до другого розділу	46
ВИСНОВКИ	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	51